Ільченко С.В.
доктор економічних наук, професор,
провідний науковий співробітник,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»

DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-573-3-42

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНИХ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНИХ ПАРТНЕРСТВАХ

В умовах переходу України до моделі відновлення, заснованої на принципах сталого розвитку, особливого значення набуває створення ефективних механізмів управління ризиками у державно-приватних партнерствах (ДПП). Реалізація екологічно орієнтованих інвестиційних проєктів у транспортній, енергетичній та комунальній сферах стикається з високими рівнями інституційної невизначеності, екологічного ризику та поведінкової недовіри між сторонами. Традиційні моделі оцінки ризиків у ДПП (фінансові чи контрактні) не враховують динаміку соціальної поведінки партнерів, а також еколого-інституційні виклики, пов'язані з цілями Європейського зеленого курсу. Це зумовлює необхідність розроблення інституційно-поведінкової системи управління ризиками, яка дозволяє інтегрувати екологічну мотивацію, поведінкову довіру та державну політику у єдину аналітичну структуру.

Метою дослідження є обґрунтування концепції системи управління ризиками в екологічно орієнтованих ДПП на основі інституційно-поведінкового підходу та визначити її прикладне значення для України у контексті євроінтеграції.

Дослідження базується на синтезі інституційної економіки, поведінкової теорії ризику та мультикритеріального аналізу для оцінки параметрів ризику [1, 2, 3], де для виявлення регуляторних розривів у ДПП використано інституційний аналіз, поведінкове моделювання довіри та кількісна оцінка ризику через вагові коефіцієнти ω_i у межах зведеної функції ризику $R_{ecoPPP} = \sum_{i=1}^{n} \omega_i \cdot r_i$, де r_i – оцінка інтенсивності *i*-го ризику за шкалою ймовірності та впливу, а n – кількість релевантних ризиків, включених до проєкту; та сценарне моделювання ризикових профілів на основі методології Світового банку [4].

У структурі екологічно орієнтованих ДПП формується комплексна система ризиків, що має багатовимірну природу – від регуляторної нестабільності до поведінкових викривлень у взаємодії партнерів. Узагальнюючи результати сучасних досліджень, доцільно виокремити

чотири ключові групи ризиків, характерних для еко-ДПП, із врахуванням їх інституційних, фінансових, екологічних та поведінкових детермінант.

Група інституційних ризиків пов'язана з недосконалістю правового середовища, зокрема відсутністю незалежного регулятора ДПП та невідповідністю українських процедур вимогам Директив 2014/23/ЕС та 2014/24/ЕС, що підвищує трансакційні витрати та знижує інвестиційну привабливість екологічних проєктів. Фінансові ризики зумовлені обмеженим доступом до «зеленого» капіталу, валютними коливаннями й низьким кредитним рейтингом державних ініціаторів проєктів; згідно з [5], лише близько 35% проєктів у країнах після воєнних дій мають високу фінансову стійкість, потребує запровадження гарантій і механізмів співфінансування.

До екологічних ризиків належать: невідповідність проєктів критеріям сталості, визначеним [6], високі витрати на декарбонізацію та неефективний моніторинг викидів, що спричиняє як фінансові, так і репутаційні втрати. Відсутність системної звітності ускладнює оцінку ефективності «зелених» інвестицій. Поведінкові ризики, згідно з інституційною теорією контрактів [7], пов'язані з опортуністичною поведінкою, асиметрією інформації та зниженням довіри, що порушує «поведінкову рівновагу» та зменшує ймовірність успіху еко-ДПП, особливо за умов політичної нестабільності.

Запропонована інституційно-поведінкова модель управління ризиками в еко-ДПП поєднує нормативно-інституційне середовище з поведінковими чинниками взаємодії партнерів. Модель відображає взаємозв'язок між формальними інститутами (законодавством, регуляторами, стандартами ESG) та неформальними чинниками (довірою, очікуваннями, схильністю до кооперації), Модель включає три підсистеми – інституційну, економічну та поведінкову, що формують адаптивний механізм реагування на ризики (Табл. 1).

Таблиця 1

Інституційно-поведінкові підсистеми управління ризиками в еко-ДПП

Підсистема	Основні елементи	Механізми зниження ризику
Інституційна	Регуляторна стабільність, державні гарантії, нагляд та аудит	Впровадження державних гарантій, створення незалежного ДПП-регулятора, страхування ризиків та контроль доброчесності
Економічна	Фінансування, тарифна політика, інвестиційні стимули	Використання «зелених» облігацій, створення компенсаційних фондів, доступ до механізмів CEF Транспорт та InvestEU
Поведінкова	Довіра, репутація, прозорість, очікування сторін	Електронний моніторинг виконання контрактів, відкриті дані, регулярна ESG-звітність, публічний аудит партнерів

Ключовим аналітичним елементом моделі є умова поведінкової рівноваги, яка відображає взаємозалежність між рівнем інституційної довіри та суб'єктивним сприйняттям ризику:

$$T_d > R_p \Longrightarrow C,$$

де T_d – довіра до інституційної системи (ступінь передбачуваності регуляторного середовища, стабільність гарантій і процедур); R_p – індивідуальне сприйняття ризику приватним партнером (очікуваний рівень невизначеності, трансакційних витрат і політичних коливань); та C – рівень кооперації між сторонами, який зростає за умови перевищення довіри над ризиковими очікуваннями.

Таким чином, поведінкова рівновага в еко-ДПП досягається тоді, коли інституційні сигнали стабільності (передбачуваність законодавства, гарантії виконання контрактів, механізми врегулювання спорів) переважають над суб'єктивним сприйняттям ризику, сприяючи зростанню кооперації між партнерами. Це узгоджується з принципами інституційної економіки контрактів і сучасними підходами до поведінкового ризик-менеджменту. Запропонована модель є адаптивною концепцією, що поєднує формальні регуляторні інструменти та неформальні стимули довіри, прозорості та екологічної відповідальності партнерів. Подальша операціоналізація цієї моделі потребує: ідентифікації ризиків через реєстр еко-ДПП, який виконує функцію раннього попередження; оцінку ризиків із застосуванням методу аналітичних ієрархій (AHP) та багатокритеріального аналізу прийняття рішень (MCDA) для визначення пріоритетів і вагових коефіцієнтів; розподіл ризиків за принципом оптимальної алокації між партнерами відповідно до їхньої спроможності їх контролювати; моніторинг і звітність через інтегровану аналітичну платформу, сумісну з EU Open Data Portal for PPPs, із формуванням ESG-звітності щодо викидів, ресурсоефективності та дотримання принципів «зеленого» фінансування.

Інституційно-поведінковий підхід до управління ризиками в еко-ДПП формує нову парадигму партнерства, у якій регуляторні механізми поєднуються з довірою, прозорістю та спільною екологічною відповідальністю сторін. Запропонована система сприяє підвищенню інституційної стійкості та прогнозованості «зелених» інфраструктурних проєктів, формування поведінкової рівноваги між державою і бізнесом через механізми довіри, репутації та відкритих даних; розвиток цифрових інструментів управління ризиками як елементу європейської системи сталого інвестування, а також узгодженню української практики ДПП зі стандартами UNECE, OECD та EU Green Deal. Таким чином, інституційно-поведінкова модель управління ризиками постає інструментом формування економіки партнерської відповідальності, де

сталий розвиток набуває не лише нормативного, а й поведінкового виміру.

Список використаних джерел:

1. Addo, J.O., Cug, J., Keelson, S.A., Amoah, J., Petrakova, Z. (2025). Behavioral risk management in investment strategies: analyzing investor psychology. *International journal of financial studies*. 13 (2). 53. DOI: https://doi.org/10.3390/ijfs13020053
2. Rufat, S., Hudson, P., Enderlin, E. (2025). Theoretical frameworks of risk perception and protective behaviour: an empirical comparison. *Natural Hazards*. 121. 14697–14767. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2024.107293
3. Dolder, D., Vandenbroucke (2024). Behavioral risk profiling: measuring loss aversion of individual investors. *Journal of banking & finance*. 168. 107293. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2024.107293
4. Risk allocation. Public-Private partnership resource center. URL: https://ppp.worldbank.org/risk-allocation
5. Transition report 2024-2025. EBRD. URL: https://2024.tr-ebrd.com/index.html
6. EU taxonomy for sustainable activities. EU. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en
7. Zhao, J. (2024). Application of new institutional economics in corporate governance optimization. *American journal of industrial and business management*. 14 (11). DOI: https://doi.org/10.4236/ajibm.2024.1411077